

záno na tu skutečnost, že v dalším vývoji sociologického bádání není možno pokračovat dosavadním způsobem, to jest, provádět výzkum „mimočodem a na okraji“ činnosti institucí a jednotlivců jako hobby činnost. Dozrál čas přijmout konkrétní opatření. Sociologický výzkum, má-li být skutečně rozhodující způsobem posunut vpřed, vyžaduje kádry, instituce a finanční prostředky. Buďe nutno se intenzivně zabývat výchovou odborníků pro sociologii.

Na závěr bylo zvoleno rozšířené představenstvo Sociologické sekce. Členy se stali pracovníci všech společenských vědních disciplin. Předsedou sekce byl zvolen prof. dr. Scheler.

Tolik k článku R. Kirchhoffa, který umožňuje nahlédnout do života, organizace a problémů sociologie v NDR.

Snad bude správné na závěr nikoli komentovat tento článek (k tomu máme příliš málo materiálů), ale učinit několik poznámek.

Nejdříve k organizaci. Bylo by zajímavé pro naši Sociologickou společnost poznat a vyhodnotit odlišné organizační formy a zkušenosti soudruhů z NDR. Mám na mysli takové skutečnosti jako organizační jednotu filosofů a sociologů (na rozdíl od našich samostatných společností), i to, že v představenstvu sociologické sekce v NDR (toto není totožné s vedením sekce) jsou zástupci všech společenských vědních disciplin.

I když neznáme blíže, na jaké úrovni a s jakým zaměřením probíhala v NDR diskuse o otázkách marxistické sociologie (v též čísle časopisu je článek H. Kallabise, který se zabývá v souvislosti se sociologií především otázkami historického materialismu a vědeckého komunismu) lze souhlasit s tím, že bez rozvíjení samotné sociologie nelze pouze z pozic „přečteného“ o „nerozvíjeném“ diskutovat. Přesněji řečeno diskutovat lze, ale taková diskuse může mít jen minimální význam. U nás se doposud veřejná diskuse o obsahu, rozsahu a metodách marxistické sociologie (až na některé vstupní pokusy, ve kterých se dále nepokračovalo) nerozvinula. Je zřejmé, že dnes na základě rozvíjení se výzkumu by bylo možno k takové diskusi přikročit. Potřeby výzkumné praxe si to vynutí. Jistě že jednou z hlavních otázek bude postavení historického materialismu (a možná, že pro některé ještě i vědeckého komunismu) „v“ nebo „k“ sociologii. Ovšem že diskuse u nás by se měla zabývat do značné míry odvětvovými sociologiemi. Aniž bych chtěl podcenit význam diskuse o obecné sociologii a teoretických základech sociologie vůbec, přece jen diskusi nelze zužovat jen na tyto, i když podstatné otázky. Vymezení obsahu, rozsahu a metod odvětvových sociologií, jejich vztahu k obecné sociologii a styčným mezním vědám je neméně palčivé.

Domnívám se, že kritika té části hlavního referátu, která odmítala přečeňování dotazníků, je správná. Vycházím z našich zkušeností. I u nás se doposud sociologický výzkum dělá do značné míry z pozic ex privata industria jako „hobby-výzkum“, jako koníček. V takové situaci je často dotazník jedinou dosažitelnou a možnou metodou. Ale i při změně situace, když se sociologie (což se

nyní děje) dostane na seriózní institucionální a profesionální úroveň, je a zůstane dotazování se a dotazník jednou ze základních výzkumných metod a technik. Výzkum dotazem lze a je nutno uplatnit v drtivě většině případů. V současné době pravděpodobně půjde u nás o osvojení si a dosažení světové vědecké úrovně při používání tohoto způsobu než o cokoli jiného. Problémem tedy není nepoužívat nebo omezit tento způsob, ale při jeho dalším rozšiřování a rozvíjení postupně podle reálných možností nezanedbávat a používat i další metody a techniky.

A konečně by bylo správné, abychom i my u nás začali se seriózní a všestrannou přípravou na světový kongres sociologů v roce 1966. Snad by bylo nejspříhodnější, abychom stejně jako soudruzi z NDR jako mezibilanci přípravy uskutečnili v r. 1965 semináře na obě témata, tj. jak k otázkám *Sociologie mezinárodních vztahů*, tak také k *Obrazu člověka v sociálních vědách*.

Bedřich Weiner

Max Weber a současná sociologie

U příležitosti stého výročí narození Maxe Webera uspořádala Německá sociologická společnost 15. sociologický kongres, který se konal ve dnech 27.–30. dubna 1964 v Heidelbergu na téma „Max Weber a současná sociologie“. Od svého založení r. 1909 M. Weberem, F. Tönniesem, G. Simmelem a W. Sombartem prošla Německá sociologická společnost složitým vývojem, jehož jedním charakteristickým znakem bylo zejména narůstání společenské funkce sociologie v závislosti na požadavcích industriálního vývoje soudobého kapitalismu — a to zejména v posledních desetiletích. Svědectvím toho je i prudce stoupající počet účastníků na jednotlivých kongresech v poválečném období. Jestliže se 14. kongresu v Berlíně r. 1959 účastnilo 500 sociologů, sešlo se na 15. kongresu v Heidelbergu již kolem 1000 účastníků a z toho asi 300 studentů sociologie. Hlavní referáty a diskusní příspěvky pro heidelbergský kongres připravili četní oficiální představitelé současné západní sociologie, spjatí rozličnými pouty a stránkami svého díla s Maxem Weberem. Předseda přípravného výboru heidelbergského kongresu prof. O. Stammer zdůraznil ve svém zahajovacím slově, že Max Weber, ačkoliv byl jedním ze spoluzakladatelů Německé sociologické společnosti, měl jako životní cíl více na zřeteli vlastní rozvoj sociologické práce než její institucionalizaci. V tomto kontextu také příznačně vyzněla citace dopisu Marianny Weberové, v němž svému muži psala: „... Cert vezmi sociologickou společnost, pro kterou jsi se v malých dávkách zůstatek, protože kromě krásných zasedání zůstane aparát, který poběží naprázdno.“ Podobně jako na tiskové konferenci prof. Adorno zdůraznil i prof. Stammer, že cílem kongresu nemá být nekritické horování pro osobnost a dílo Maxe Webera, ale nové promyšlení jeho základních kategorií ve vztahu k dnešku. Stupeň a hlavně směr uplatnění tohoto všeobecně vzato správného

hlediska nutně závisel na konkrétních stanoviskách jednotlivých účastníků kongresu, který i z tohoto hlediska poskytoval velmi pestrý a vnitřně diferencovaný obraz, vymykající se mechanickému označení za nějaké jednotné schéma „buržoazní sociologie“. Proto také jen kritická analýza tohoto obrazu jakožto dynamické struktury se všemi jejími vnitřními napětími a mnohoznačnými funkcemi umožňuje podat adekvátní výklad jejího pohybu, jeho společenských, třídních a ekonomických příčin i mnohoznačnost eventualit myšlenkového vývoje jednotlivých jeho představitelů.

Hlavní referáty na heidelbergském kongresu přednesli prof. dr. E. Topitsch (*Max Weber und die Soziologie heute*), prof. dr. T. Parsons (*Wertfreiheit und Objektivität*), prof. dr. R. Aron (*Max Weber und die Machtpolitik*) a prof. dr. H. Marcuse (*Industrialisierung und Kapitalismus*). E. Topitsch se ve svém referátě zabýval Weberovým pojetím některých problémů tzv. „moderního světa“, charakterizovaného především rozvojem vědeckotechnické revoluce. Hovořil o tom, jak je v duchu tohoto pojetí a v důsledku narůstající společenské funkce vědy svět zbavován kouzla a jak konec konců nutno zbavit kouzla samu vědu. Weberovské pojetí „vědy z povolání“ se Topitschovi zdá být dostatečnou zárukou vědecké objektivity, jakož i překonání iluzí a zaujatosti všeho druhu. Věda přý nemá vytýčovat hodnotící sociální teorie, ale odbornými radami přispívat k důslednému osvojování si demokratických forem jednání a při výstavbě příslušných institucionálních záruk. Jako důsledek současného rozvoje vědeckotechnické revoluce označil i mnohoznačný a v podstatě pluralistický charakter pravdy.

Zde však vystoupilo na povrch jádro rozporů, tkvících již v díle Maxe Webera, které v sobě skrývá nebezpečí vymytí jedné iluze iluzemi novými a „odkouzlování světa“ novým kouzlením. Ne náhodou musel již R. Dahrendorf na dřívějších zasedání sociologické společnosti v Tübingen upozornit na nutnost „nového promyšlení pojmu nehodnotící vědy“ a také průběh heidelbergského kongresu vždy znovu demonstroval iluzorní ráz hesla tzv. „nehodnotící sociologie“ a dokazoval naopak všudypřítomnost jejích sociálních, skupinových a třídních vazeb i zcela konkrétní podmíněnosti. Otázka některých těchto vazeb a podmíněnosti samé sociologie M. Webera byla nastolena i v referátě předního představitele americké sociologie T. Parsonse. Ovšem Parsonsova snaha o historické začlenění Weberova díla zůstala u pouze vnějšího vymezení určitých kulturně historických filií. Hlavní zdroje Weberovy koncepce spatřuje Parsons v německém historismu, v anglickém utilitarismu a v marxismu. Dále se zabýval metodologickými i obsahovými problémy Weberova pojetí. Obtíž spojené s problematikou „čisté“, nezávislé společenské vědy se snažil obejít jakýmsi svého druhu kompromisem, totiž tvrzením, že zásadní nezávislost vědy není neslučitelná s jeho začleněností a podmíněností v rámci určitého sociálního a kulturního celku. Jako těžisko

Weberova díla označil jeho sociologii práva, tak jak je rozvinuta zejména v jeho díle *Wirtschaft und Gesellschaft*. Podtrhl bytostně evolucionistický ráz Weberova teoretického schématu. V závěru svého referátu se zabýval domněle antiideologickým charakterem Weberova díla, které označil jako překonání jakéhosi „trilemmatu“, spočívajícího v syntéze německého historického konzervatismu, anglického ekonomického individualismu a socialismu. Weberovi se prý podařilo zaujmout v tomto kulturně historickém kontextu „čtvrtou pozici“, která je prý předzvěstí éry, označované podle názvu známé knihy Daniela Bella jako „konec ideologie“. Parsonsoův referát tak vyzněl jako statická (silně konzervativní) myšlenková konstrukce, která plnila spíše funkci glorifikace než aktuálně zaměřené analýzy Weberova díla.

Poněkud kritičtější a dynamičtější se s Weberem vypořádal R. Aron, který se zabýval zejména problémem politiky moci a její funkce v moderních dějinách se zvláštním zřetelem k historii německého národa. Rozbral Weberovo pojetí pojmu „Machtpolitik“ jako důraz na mocenské zájmy národa a na zvláštní, nadřazenou dějinnou odpovědnost německého národa jakožto zvláštního „kulturního národa“, jehož kulturní prestiž závisí na prestiži moci. Aron přes omezenost rámce své vlastní filosofické pozice (ovlivněné silně právě M. Weberem) přece jen upozornil na některá slabá místa Weberova pojetí politiky moci, která označil jako překonaná. Tak např. zdůraznil, že Max Weber nevěděl to, co je dnes prý jasné, že totiž „vojenská síla není ani nezbytnou, ani dostatečnou podmínkou hmotné prosperity“. Vyzvedl pak zejména dva omyly M. Webera: jeho nedostatečné pochopení otázky morální odpovědnosti za objektivní důsledky vlastního rozhodnutí a jednání, a za druhé jeho pojetí moci a prestiže německého národa jako posledního cíle, jemuž nutno obětovat vše. Naznačil také v této souvislosti jako tragický rys jeho osobnosti skutečnost, že svým podtržením legitimacy plebiscitní volby charismatického vůdce zaujímal prakticky postoj, který byl slepý vůči nebezpečí, které hrozilo a které postihlo následující generace. Samozřejmě, že R. Aron, tak jako i někteří další spojovali svou analýzu — a mnohdy i kritickou analýzu — Weberova díla s rozličnými variantami kritiky marxismu. Aron např. mezi jiným uvedl, že Weber opominul vytknout Marxovi nepochopení faktu platného pro všechny moderní ekonomické soustavy, totiž všeobecný růst podmíněný růstem produktivity. Tato Aronova invetiva proti marxismu (spjatá zejména se známými teoriemi růstu, rozvíjenými dnes ve Spojených státech amerických) by si vyžádala zvláštní pozornosti a samostatného kritického rozboru.

Není náhodou, že největší ohlas měl závěrečný kongresový referát na téma *Industrializace a kapitalismus*, přednesený H. Marcusem. Marcuse podtrhl, že Max Weber vedl vášnivý a přímo nenávislivý boj proti socialistickým tendencím zejména v období bezprostředně po první světové válce, neboť v socialismu spatřoval dějinný zločin, směru-